

soort gif. Desondanks is er geen medium waar film zo vaak mee wordt vergeleken als literatuur. De reden schuilt in de bestemming die aan film – al dan niet tegen wil en dank – is toebedeeld. Zij die indertijd pionierden met bewegend beeld, zoals Étienne-Jules Marey en de gebroeders Lumière, waren geïnteresseerd in wetenschappelijke toepassingen, maar het feit dat film tot een uitvinding met een rijke toekomst is uitgegroeid dankt hij aan zijn narratieve vermogen. Film is een 'machine' die bedoeld is om verhalen te vertellen (Gaudreault 71). En op dat vlak vindt de film in literatuur zijn medestander en tegelijkertijd ook zijn grootste rivaal.

In een bijdrage aan het *Tijdschrift voor Literatuurwetenschap* schetste Jan Simons eens dat film en literatuur verweekeld zijn in een 'tragikomische' competitie. Die strijd spitst zich toe op de vraag of een talig medium niet automatisch verheven is boven een audiovisueel medium. Als underdog dient film keer op keer een 'beslissende test' af te leggen om zijn waarde te bewijzen. Deze wedijver heeft een tragikomische dimensie, zo stelt Simons, omdat na elke met succes doorstane proef, literatuur weer opduikt om als scherprechter te fungeren bij nog weer een ultieme test. Critici die deze strijd belichten, memoreren doorgaans dat film het pleit onmogelijk in zijn voordeel lijkt te kunnen beslechten, want literatuur kan zich altijd op een roemrijkere historie beroepen (Simons 148).

Als voornaam argument wordt op een Bijbelse traditie gewezen. Het evangelie van Johannes opent met de tekst: "In den beginne was het woord. En het woord was bij God en het woord was God." In het boek dat als heilig bekend staat, is het Tweede Gebod onmiskenbaar te lezen als een iconofobe uitspraak. Met het "Gij zult geen afgodsbeelden maken" wordt een aversie jegens beeld verwoord. Bovendien wordt anciënniteit als een belangrijke beweegreden aangevoerd om literatuur boven films te prefereren. Literatuur heeft een langere traditie, en zou 'dus' de betere kunst zijn, want hoe ouder, hoe prestigieuzer. Op zijn beurt geldt film daarom als prominenter dan media van recenter datum, zoals televisie. Daarbovenop zou woord/literatuur primair ons denken activeren, terwijl beeld/film veel sterker onze zintuigen prikkelt, behalve oog en oor, ook hart, maag en huid. En waar in een roman een personage, landschap of handeling vaak omzichtig wordt beschreven/verteld, kunnen ze in film vaak in één oogopslag zichtbaar zijn. Tegenover het gecultiveerde van literatuur staat het potentieel

vulgaire van cinema.²

Vanuit dit perspectief speelt film een bij voorbaat verloren wedstrijd. Het is daarom noodzakelijk om de bakens van het debat te verzetten. Daartoe grijp ik terug op de ideeën van André Bazin die zijn essays over film schreef in de jaren veertig en vijftig. Hij kantte zich tegen de idee van film als zevende kunst en opperde dat film er verstandig aan zou doen om de tradities van theater en literatuur te 'verteren.' Als case study voer ik *Le Mépris* (Jean-Luc Godard, 1963) op omdat deze film Bazins advies als geen ander ter harte heeft genomen. Sterker nog, *Le Mépris* heeft, zo wil ik betogen, Bazins gedachtegoed over het 'verteren' van literatuur op zijn beurt 'verteerd.' Al doende schenkt Godards zelfreflexieve film ons een 'theorie' over adaptatie.

Communicerende vaten

Stefan Verwey maakte eens een spotprent waarop we twee mannen uit de bioscoop zien lopen, met op de achtergrond de titel van de bezochte voorstelling: FILMGESCHIEDENIS. Zegt de een tegen de ander: "Ik vond de geschiedenis van de boekdrukkunst beter." Deze grap is een toespeling op het wijdverbreide (voor)oordeel dat een verfilming steevast minder is dan het origineel. Het boek wordt hoger ingeschaald, omdat de roman doorgaans wordt beschouwd als de bron die in de film wordt verbeeld. De roman geldt als het geprivilegieerde referentiepunt en de film vormt de afgeleide visualisering, die daardoor automatisch als ontoereikend wordt beoordeeld. Er lijkt sprake van een onontkoombare hiërarchische vergelijking tussen roman en film, waarbij de wet van communicerende vaten in werking treedt: hoe hoger het boek wordt aangeslagen, hoe meer de film het gevaar loopt te worden afgebrand door pers en dat deel van het publiek dat het bewuste boek liefheeft. Deze 'regel' heeft als consequentie dat boekverfilmingen doorgaans pas gunstig worden besproken indien ze geïnspireerd zijn door (pulp)lectuur of door onbekende werken. Oftewel, een film kan pas 'beter' zijn wanneer het boek 'toevallig' niet te goed is. Alfred Hitchcock zou graag Dostojevski's *Misdaad en Straf* hebben willen verfilmen, maar juist omdat het boek hem zo dierbaar was, waagde hij zich er niet aan. Naar zijn idee zou hij te snel 'verraad' plegen aan de roman (geciteerd in Truffaut, *Hitchcock* 72).

² Zie voor een uiteenzetting van deze argumenten: Stam, "Introduction" 1-10.